

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΜΠΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ 2014-2015
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Υπεύθυνος Καθηγητής: Γ. Γεραπετρίτης
Μπαλής Απόστολος ΑΜ:755

ΙΑΠΩΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΜΕΙJI (1889) ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1946

Το ιαπωνικό παράδοξο στη συνταγματική ομοιογένεια

Εισαγωγή

Για έναν ερευνητή του Δημοσίου Δικαίου (ερασιτέχνη ή ειδικό), ιδιαίτερα στην ενασχόληση του με το Συνταγματικό Δίκαιο και την παγκόσμια εξέλιξη αυτού, αποτελεί σχετικά ασφαλές συμπέρασμα ότι η δημοκρατία κατασταλάζει διεθνώς. Ο σεβασμός των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, η διάκριση των εξουσιών, το κοινοβουλευτικό στοιχείο και η υπουργική ευθύνη είναι στοιχεία θεμελιώδη που, σε παραλλαγές της κάθε ιδιαίτερης πολιτειακής συγκρότησης, συνθέτουν την δικαιοκή δομή των σύγχρονων κοινωνιών (*Αντώνη Παντελή, "Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου"*). Τούτο δε, αν έχει ως σημείο εκκίνησης τις μεγάλες συνταγματικές επαναστάσεις, βρίσκει τη συνέχειά του στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνικοοικονομική συνθήκη αλληλεπίδρασης των κρατικών εγχωρίων εννόμων τάξεων, στη δράση διεθνών οργανισμών και στη διαμόρφωση υπερκρατικών νομικών συστημάτων. Η μελέτη λοιπόν του «δημοκρατικού επεκτατισμού» τοποθετείται σε ένα φόντο βαθμιαίου αναβαπτίσματος κρατικών συστημάτων σε συνταγματική οργάνωση και συγκρότηση. Η από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου παρατήρηση του φαινομένου αυτού έχει το ρόλο του παρατηρητή ενός πεδίου μάχης: αυτό διότι δεν συγκρούονται μόνο πολιτειακά συστήματα, αλλά και κοινωνικές και οικονομικές νόρμες, ηθικές αξίες, σε τελική ανάλυση οι ετερότητες του εκάστοτε εθνικού *modus vivendi*. Το γεγονός αυτό αποκτά ξεχωριστή σημασία σε χώρες, όπως η Ιαπωνία, με πολιτιστική παράδοση, κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, φιλοσοφικές ρίζες και ιστορική διαδρομή ξένη προς το Δυτικό Κόσμο. Η παρούσα μελέτη λοιπόν επιχειρεί τη συγκριτική έρευνα των δυο μεγάλων ιαπωνικών συνταγματικών περιόδων (1889-1945, 1946-) , τόσο μεταξύ τους, όσο και σε σχέση με τη συμβατότητα και την προσαρμογή τους στο ιαπωνικό γίνεσθαι.

1. Το λυκαυγές του εθνικού πολιτεύματος (Kokutai)

Η γένεση της Ιαπωνικής Αυτοκρατορίας τοποθετείται κατά τους θρύλους στο 660 π.Χ. , υπό την ηγεσία του αυτοκράτορος Gemmyo, απογόνου της θεάς του ηλίου Amaterasu Omikami. Στην Κίνα, την ίδια εποχή, αναφέρεται η Ιαπωνία ως συνομοσπονδία βασιλείων, ενός λαού «ευφρούς και πολεμοχαρούς», οργανωμένου σε φατρίες. Τον 6° αιώνα μ.Χ., ο αρχηγός της «αυτοκρατορικής» φατρίας κυριάρχησε στο εσωτερικό της Ιαπωνίας, επεδίωξε την επικοινωνία με την Κίνα και ασπάστηκε το Βουδισμό, που εισήχθη στην Ιαπωνία συμπορευόμενος με τον ιθαγενή Σιντοϊσμό (*NODA, "Introduction to Japanese Law"1989, TANAKA, "the*

Japanese Legal System"1991). Η διδασκαλία του Κομφούκιου διαπερνά και ορίζει τον ιαπωνικό τρόπο ζωής.

α. Bakuhan Taisei: Η περίοδος Meiji, η απαρχή του ιαπωνικού συνταγματισμού, δε θα μπορούσε παρά να διαδέχεται το προηγούμενο καθεστώς πολιτειακής οργάνωσης, γνωστό ως bakuhan taisei. Ο όρος αυτός, σε ελεύθερη μετάφραση, αποδίδεται ως στρατιωτική διοίκηση, διαρθρωμένη ξεχωριστά σε κάθε επαρχία. Επρόκειτο για ένα φεουδαρχικό μοντέλο διοίκησης, μεταγενέστερο χρονικά του ευρωπαϊκού. Ηγέτες ήταν οι Sogun, και ο όρος αυτός εκκινά το 1192 μ.Χ., όταν ο αρχηγός της επικρατούσης φατρίας κήρυξε εαυτόν Sogun (αρχιστράτηγο), χωρίς παράλληλα να αμφισβητήσει το κύρος του Αυτοκράτορα. Αυτοί κυβερνούσαν ουσιαστικά τη χώρα, με έδρα την πόλη Edo (μάλιστα, ολόκληρη η περίοδος της διακυβέρνησης των Sogun ονομάστηκε περίοδος Edo). Ο Αυτοκράτορας παρέμενε στο Αυτοκρατορικό Παλάτι στο Kyoto, τυπικά όντας ο Ανώτατος Άρχων, εν τοις πράγμασι ωστόσο με συμβολική δύναμη και εξουσία. Οι Sogun είχαν στην υπηρεσία τους Samurai, μια τάξη πολεμιστών με το προνόμιο να φέρουν ξίφη. Αυτοί αποτελούσαν την κυβερνώσα τάξη μεταξύ εμπόρων, αγροτών και τεχνιτών και αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν διαλύθηκαν ως Σώμα το 1868, απαρithμούσαν 2 εκατομμύρια, γεγονός που δημιούργησε πρόβλημα στην απορρόφηση και απασχόλησή τους (Burks, *"the politics of Japan's modernization"*1987). Το ιαπωνικό φεουδαρχικό μοντέλο παρουσίαζε ποιοτικές διαφορές σε σχέση με το ευρωπαϊκό. Δεν υφίστατο «συμβατική» σχέση μεταξύ φεουδάρχη-υπηκόων, και η ενδοκοινοτική αρμονία διασφαλιζόταν από μια αίσθηση του «συνανήκειν». Τέλος, στην εξαιρετικά καλλιεργημένη τάξη των Samurai απουσίαζε το στοιχείο της κοινωνικής ανέλιξης (εν αντιθέσει με τους ιππότες που, με την ενδεχόμενη παραχώρηση γης εξελισσόταν σε φεουδάρχες).

β. Tokugawa sogunate: Το τελευταίο τμήμα της περιόδου Edo εκκινά κατά το 1600 μ.Χ., όταν ο Sogun Tokugawa ανήλθε στην εξουσία ,εγκαθιδρύοντας ένα έντονα εθνοαπομονωτικό καθεστώς (ή ακριβέστερα, συμβάλλοντας στην επίταση αυτού). Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του, ο αυτοκράτορας ήταν απομονωμένος στο αυτοκρατορικό παλάτι στο Kyoto, "έχοντας λίγα να πει για τις δημόσιες υποθέσεις". Η εξουσία ασκείτο ουσιαστικά από την οικογένεια Tokugawa, με το αυτοκρατορικό παλάτι στο Kyoto, τον Αυτοκράτορα, και τους ευγενείς (genro) να έχουν προσχωρήσει υποχρεωτικά στη νομή και τη διανομή αυτής. Η ηγεσία των Tokugawa διαμόρφωσε ένα αυστηρό κράτος και εξεδίωξε όλους τους αλλοεθνείς πλην λίγων Κινέζων και Ολλανδών. Επεβλήθη η ποινή θανάτου στην αποδημία των Ιαπώνων, ενώ ακόμη και τα πλοία ναυπηγούνταν με ορισμένη χωρητικότητα, ώστε να υπάρχει αδυναμία εξόδου στο αρχιπέλαγος.

Ως εκ τούτου, η πορεία του ιαπωνικού πολιτισμού συνέχισε το μοναχικό της δρόμο, γεγονός που άφησε το χνάρι του στην εξέλιξη της κοινωνίας. Η τελευταία, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ομαδική με έντονα στοιχεία κοινοτισμού, εν αντιθέσει με μια ατομοκεντρική θεώρηση που κυριάρχησε στο δυτικό κόσμο. Παλαιές πολιτισμικές αξίες και η πολιτική κουλτούρα διατηρήθηκαν, συνοδευόμενες από τη διαρκή και πιστή τήρηση των κανόνων (οι σπάνιες αποκλίσεις τιμωρούνταν σκληρά). Καλλιεργήθηκε η ιδέα του κληροδοτούμενου Εθνικού Πολιτεύματος(Kokutai) με επενέργεια στο νομικό πλαίσιο (π.χ. ιδιαιτερότητες στο οικογενειακό και το κληρονομικό δίκαιο με εμφανή την αρχή "pater familias"). Χωρίς ίχνος υπερβολής, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην Ιαπωνία κάθε τί γινόταν με συγκεκριμένο τρόπο και τύπο, τον επονομαζόμενο "kata". Τέλος, χρειάζεται να υπογραμμιστεί η απόλυτη διαδεδομένη αντίληψη της θεικής προέλευσης του Αυτοκράτορα αλλά και της ανωτερότητας του Ιαπωνικού Λαού ,που "ήταν προορισμένος να κυβερνήσει τον κόσμο".

γ. Το τέλος της περιόδου Edo: Το τέλος της Tokugawa sogunate συμπίπτει χρονικά με τη λήξη της περιόδου Edo συνολικά. Αυτή έλαβε χώρα το 1868, με το μεγάλο πολιτικό γεγονός της πλήρους υποταγής του Sogun στον Αυτοκράτορα Meiji. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη ιδεολογικοπολιτική διαμάχη. Οι οπαδοί του παλαιού καθεστώτος εμφανίζονταν ως τιμητές των παραδόσεων, ενώ η αυτοκρατορική πλευρά υποστήριζε την ανάγκη του εκσυγχρονισμού, με εμφανές το στοιχείο της δυτικής επιρροής. Ωστόσο, η πολιτειακή μεταβολή επισυνέβη σχετικά αναίμακτα ,ενώ καθοριστικό στοιχείο αποτέλεσε τόσο η προηγηθείσα διαρροή οπαδών του Sogun προς τον Αυτοκράτορα, όσο και η επιβολή

αντιποίνων από τις δυτικές δυνάμεις και τις ΗΠΑ, για επιθέσεις σε ξένους υπηκόους και πλοία(Taro, "Japanese History",1986, σελ.101).

2. Η Αποκατάσταση του Meiji(Meiji's Restoration)

α. Επιστροφή στον άμεσο αυτοκρατορικό έλεγχο/ιαπωνικός εκσυγχρονισμός και

Δύση: Ο Αυτοκράτορας Meiji (Meiji Tenno/Mutsuhito) γεννήθηκε στις 3 Νοεμβρίου του 1852 στο Kyoto και πέθανε στις 30 Ιουλίου του 1912. Όντας δευτερότοκος υιός του Αυτοκράτορα Komei, ανακηρύχθηκε πρίγκιπας το 1860, έγινε δε Αυτοκράτορας το 1867,όταν πέθανε ο πατέρας του. Ηγήθηκε από το 1867 μέχρι το 1912. Χαρακτηρίστηκε ο πατέρας της σύγχρονης Ιαπωνίας(Hall, "a monarch for modern Japan"1968), και η άνοδος του στο θρόνο συνιστά την αυγή της συνταγματικής ιστορίας της. Πρωταγωνίστησε στην προσπάθεια δημιουργίας ενός Συντάγματος που θα καθόριζε την Ιαπωνία ως μοντέρνο έθνος-κράτος, με στόχο αφενός την απόκτηση της εμπιστοσύνης της Δύσης και αφετέρου τη διατήρηση της δύναμης των Ιαπώνων ευγενών. Στόχευε στην ολοένα διασημότερη ανάγκη για εκμοντερνισμό της χώρας (σε αντίθεση με τον προκάτοχό του), αλλά και στη δημιουργία επαφών με άλλα έθνη, μετά από 250 περίπου χρόνια πολιτισμικής και οικονομικής απομόνωσης. Ηγέτες της περιόδου και αρωγοί στο έργο του ήταν νέοι Samurai από φεουδαρχίες ιστορικά εχθρικές στην εξουσία του Tokugawa, ενώ καταλυτικά λειτούργησαν αναπτυσσόμενα προβλήματα και ο φόβος της ξένης επιβολής. Το σύνθημά τους ήταν "Πλούσια Χώρα, Ισχυρός Στρατός(fukoku kyohel)". Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του Meiji, επήλθε ο δραματικός μετασχηματισμός της Ιαπωνίας από φεουδαρχική χώρα σε μια από τις ισχυρότερες δυνάμεις του κόσμου. Βασικό του μέλημα ήταν η υιοθέτηση δυτικών ιδεών και νοοτροπιών, με την παράλληλη προσαρμογή τους σε ιαπωνική πολιτιστική βάση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται για αυτόν ότι, ενώ φορούσε δυτικά ρούχα και έτρωγε δυτικά φαγητά, σε ολόκληρη τη ζωή του εξέδωσε 100000 ποιήματα στην παραδοσιακή ιαπωνική γλώσσα. Επρόκειτο λοιπόν για μια περίοδο μεγάλης έντασης αλλαγών, που όρισαν το πεδίο της πολιτειακής εξέλιξης στη χώρα του ανατέλλοντος ηλίου.

β. οι πρώτες μεταρρυθμίσεις: Σημαντικό τμήμα της αναδιρθρωτικής προσπάθειας του Meiji προηγείται χρονικά της θέσπισης του Συντάγματος. Το 1868 μεταφέρεται η πρωτεύουσα από το Kyoto(όπου βρισκόταν το αυτοκρατορικό παλάτι) στο Edo, που μετονομάζεται σε Tokyo(πρωτεύουσα της Ανατολής). Η μεταφορά της ιαπωνικής πρωτεύουσας αλλά και της αυτοκρατορικής έδρας στο Edo, το πραγματικό πολιτικό κέντρο της προηγούμενης περιόδου αλλά και η μετονομασία του, αποτελούν κινήσεις έντονου συμβολισμού (επιστροφής στον ευθύ αυτοκρατορικό έλεγχο). Σχεδόν αμέσως μετά την ανάληψη της ηγεσίας του ο Meiji προέβη στον περίφημο Καταστατικό Όρκο των Πέντε Άρθρων(Five Article Charter Oath), στις 16 Απριλίου του 1868. Αυτός αποτελούσε το τροχιοδεικτικό του τρόπου άσκησης της αυτοκρατορικής ηγεσίας, περιελάμβανε δε τα εξής: α) όλες οι αποφάσεις επί των κυβερνητικών θεμάτων θα λαμβάνονταν κατόπιν δημόσιας συζήτησης, β) απαιτούσε την ένωση όλων των δυνάμεων και τάξεων της χώρας σε κοινή προσπάθεια για το καλό του λαού, γ) υποσχόταν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για τον περιορισμό της λαϊκής δυσαρέσκειας, δ) κήρυττε την εγκατάλειψη "παλαιών κακών συνηθειών" με σεβασμό στην παγκόσμια έννομη τάξη και ε) έθετε ως στόχο την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού, για να δοθεί δικαιοσύνη σε αυτόν και δύναμη στην αυτοκρατορική εξουσία("History of Constitutionalism",1987). Η ως άνω αυτοκρατορική εξαγγελία, που προσδιορίζει –σε επίπεδο βουλευτικό- την άσκηση της εξουσίας του Meiji, προσιδιάζει σε κυβερνητικό πρόγραμμα(lato sensu), και σε κάθε περίπτωση αποτελεί την καταστατική γέφυρα για τη μετάβαση στην πρώτη συνταγματική περίοδο.

Ακολούθως, καταρτίστηκε οικογενειακό μητρώο, δημιουργήθηκε νέο εκπαιδευτικό σύστημα(1872)και κεντρικό φορολογικό σύστημα. Η διαμόρφωση του ιαπωνικού εθνικού στρατού, που επήλθε μετά την διάλυση της ιστορικής τάξης των Samurai, οδήγησε στην καθιέρωση της υποχρεωτικής στράτευσης. Ο Meiji επίσημα διέταξε (αν και δεν πυροδότησε εντελώς) την αποδιάρθρωση του φεουδαρχικού συστήματος. Η θεμελίωση των παραπάνω μεταρρυθμίσεων αλλά και η μετάβαση στη νέα πολιτειακή συνθήκη προανήγγειλαν την δημιουργία του πρώτου Συντάγματος στην Ασία, ως επισφράγισμα αυτής της μεταβολής.

γ. το Σύνταγμα Meiji: Η ψήφιση του Συντάγματος στις 11 Φεβρουαρίου του 1889 αποτελεί την τυπική έναρξη της ιαπωνικής συνταγματικής ιστορίας. Η ημερομηνία αυτή εορτάζεται έως και σήμερα ως Εθνική Επέτειος (National Foundation Day). Δημιουργός του Συντάγματος ήταν ο Ιάπωνας ευγενής Ito Hirobumi, ο οποίος προπαρασκευαστικά έκανε περιοδεία στη δυτική Ευρώπη, μαζί με το νομομαθή και απόφοιτο του Harvard, Kaneko. Τα ταξίδια του στη Γερμανία, τη Γαλλία, την Αυστρία και τη Μ.Βρετανία, καθώς και η μελέτη του Συντάγματος των ΗΠΑ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο χαρακτήρα του συνταγματικού κειμένου. Αποφασιστική συμβολή στο γράμμα και το πνεύμα του είχε το Σύνταγμα της Πρωσίας που κατοχύρωνε επίσης τη συνταγματική μοναρχία ως πολίτευμα, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που θεωρήθηκε πως ήταν η βάση του ιαπωνικού Συντάγματος (*"Characteristics of the Meiji Constitution"* 1991, σελ.630). Με την επιστροφή του Ito Hirobumi, εξεδόθη "Νόμος περί των Ευγενών" κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα, προετοιμάζοντας το έδαφος για τη δημιουργία δικαμερικού συστήματος 2 Βουλών, με την Άνω Βουλή να στελεχώνεται από Ιάπωνες Ευγενείς. Τέλος, το Σύνταγμα παραδόθηκε από τον Αυτοκράτορα στον Πρωθυπουργό, αφού ο πρώτος ορκίστηκε σε αυτό, και ακολούθησε η ψήφισή του.

δ. τα βασικά στοιχεία του Συντάγματος: το Σύνταγμα Meiji αποτελείται από 76 άρθρα, και διαιρείται σε 7 Κεφάλαια (είναι θα λέγαμε ένα σχετικά μικρό Σύνταγμα). Δημοσιεύτηκε ταυτόχρονα και στην Αγγλική Γλώσσα, έργο του ίδιου του Hirobumi, και αυτό είναι ενδεικτικό της προσπάθειας της ιαπωνικής ηγεσίας της εποχής να αποκτήσει εξωστρέφεια και επικοινωνία με τη Δύση. Προ του αμιγώς κατ'άρθρο συνταγματικού κειμένου υφίσταται ο Όρκος και το Προοίμιο. Στον Όρκο γίνεται επίσημη αναφορά στη θεία καταγωγή του Αυτοκράτορα, απηχώντας τις δοξασίες των Σιντοϊστών για τη θεία προέλευση του, αλλά και τη μοναδική φύση του ιαπωνικού έθνους. Στο δε Προοίμιο, γίνεται μνεία "στους ένδοξους προγόνους και την αδιάσπαστη γραμμή ανά τους αιώνες", εκ της οποίας αντλεί ο Αυτοκράτορας και οι κατιόντες του το δικαίωμα κυριαρχίας ("κληροδοτηθέν από τους προγόνους προς τους κατιόντες του Αυτοκράτορα"). Σε ανακοίνωση του Meiji πρότερη χρονικά του Συντάγματος, ορίζεται πως αυτό θα είναι το Δώρο του Αυτοκράτορα στο Λαό, με το οποίο περιορίζει τις εξουσίες του και χορηγεί στους πολίτες δικαιώματα, ελευθερίες και ένα μερίδιο διοικήσεως των εθνικών υποθέσεων. Από τα παραπάνω συνάγουμε ότι το Σύνταγμα Meiji είναι ένα Σύνταγμα παραχωρηθέν, καθώς δεν είναι προϊόν λαϊκής απαίτησης ή ξεσηκωμού (ώστε να θεωρείτο κατά παραχώρηση Σύνταγμα). Πολύ περισσότερο, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί αμιγώς πρωτοβουλία της ιαπωνικής ηγεσίας για τον εκσυγχρονισμό της χώρας.

ε. Ανάλυση Συντάγματος

i) Ο ρόλος του Αυτοκράτορα: Στα άρθρα 1 έως 4 ορίζεται ο Αυτοκράτορας ως ο Υπέρτατος Νόμος, έχοντας απεριόριστη εξουσία (sovereignty of the Emperor). Διαθέτει την ανώτατη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες έχουν ευθύνη και λογοδοτούν μόνον σε αυτόν. Ασκεί επίσης τη νομοθετική εξουσία με την συγκατάθεση του Κοινοβουλίου (της Δίαιτας, άρθρο 5). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην 4 παρ.2 υφίσταται αυτοπεριορισμός των αρμοδιοτήτων του, καθώς "το δικαίωμα κυριαρχίας του ασκείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος". Όλες οι αποφάσεις, οι διαταγές, οι νόμοι και τα αυτοκρατορικά διατάγματα, εφόσον αφορούν υποθέσεις του Κράτους, έχουν κανονιστική ισχύ μόνον μετά την προσυπογραφή των από τον αρμόδιο Υπουργό(55Σ). Ωστόσο, στο βαθμό που το Υπουργικό Συμβούλιο ευθύνεται μόνον ενώπιον του Αυτοκράτορα και όχι του Κοινοβουλίου, ο περιορισμός αυτός καθίσταται εξαιρετικά αλυσιτελής. Γενικώς το Υπουργικό Συμβούλιο ("Μέγα Κρατικό Συμβούλιο ")είχε ιδρυθεί πριν τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος,

συγκεκριμένα το 1885. Διαιρείτο σε 7 γραφεία, μεταξύ των οποίων και το νομοθετικό και συγκροτήθηκε ιστορικά από πρόσωπα της αυτοκρατορικής εξουσίας, ευγενείς και φεουδάρχες. Ως εκ τούτου, αποτελείτο από μέλη της ιαπωνικής ολιγαρχίας της εμπιστοσύνης του Αυτοκράτορα, και συμβουλευόντάς τον, ασκούσε πραγματική εξουσία.

ii)τα δικαιώματα των “υπηκόων”: Η αναλυτική καταγραφή των ατομικών δικαιωμάτων είναι αποτέλεσμα της κεντροευρωπαϊκής επιρροής (και όχι της Αγγλικής). Αναλύονται στα άρθρα 18-32Σ και περιλαμβάνουν την ελευθερία αποδημίας (με ιδιαίτερη, μάλιστα έμφαση λόγω της απαγόρευσης αποδημίας στην περίοδο Edo επί ποινή θανάτου-πρβλ.παραπάνω), την απαγόρευση παράνομης σύλληψης, κράτησης και τιμωρίας, το δικαίωμα υπαγωγής στο φυσικό δικαστή, το απαραβίαστο του ασύλου κατοικίας, την ελευθερία θρησκευτικών πεποιθήσεων, λόγου, έκφρασης και τύπου καθώς και το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Η γραπτή και κατά συστηματικό τρόπο αποτύπωση καταλόγου δικαιωμάτων έδινε την εντύπωση αυτοπεριορισμού του αυτοκράτορα αλλά και κατοχύρωσης της προστασίας των πολιτών.

iii)το Αυτοκρατορικό Κοινοβούλιο(National Diet): Το πρώτο κοινοβουλευτικό όργανο στην Ασία βασίστηκε στο κλασικό δικαμερικό σύστημα. Αυτό συνίστατο στη Βουλή των Ευγενών και τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Ο διορισμός στη Βουλή των Ευγενών γινόταν από τον αυτοκράτορα, και αφορούσε είτε άτομα που κατείχαν βαθμούς ευγενείας κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα (πρβλ. παραπάνω για το ν.περί ευγενών), είτε απλώς άτομα που διορίζονταν για οποιοδήποτε άλλο λόγο απευθείας από αυτόν. Η δε Βουλή των Αντιπροσώπων, κατά τη συνταγματική διατύπωση, αναδεικνυόταν από το λαό, “ως ο νόμος ορίζει”. Στην αρχή η αντίστοιχη νομοθετική ρύθμιση έδινε το δικαίωμα ψήφου μόλις στο 5% του ανδρικού πληθυσμού, με εισοδηματικά κριτήρια. Πιο συγκεκριμένα, το 1890 δικαίωμα ψήφου είχαν οι άνδρες άνω των 25 ετών, με ετήσιο εισόδημα 15 γιεν και πάνω. Επρόκειτο στην πραγματικότητα για ένα κοινοβουλευτικό σύστημα με χαρακτηριστικά τιμηματικής ολοκρατίας, το οποίο εξασθένησε παρά πολύ σταδιακά. Ενδεικτικά, το 1900 το εισοδηματικό κριτήριο περιορίστηκε στα 10 γιεν, ενώ η γενική κατάργηση των οικονομικών προϋποθέσεων επήλθε μόλις το 1925(οπότε και ψήφισε στις εκλογές το 20% του πληθυσμού). Με το δεδομένο του τιμηματικού περιορισμού του εκλογικού σώματος, αλλά και τη χορήγηση εκλογικού δικαιώματος μόνον στον αρσενικό πληθυσμό (η ισοτιμία ανδρών- γυναικών κατοχυρώθηκε το 1945,από την κατοχική κυβέρνηση των Συμμάχων), είναι προφανές ότι μεγάλο τμήμα του λαού απεκλείετο από την εκλογική διαδικασία. Η ψήφιση των νόμων, απαιτούσε μεν τη συγκατάθεση της Δίαιτας (40Σ), αλλά η προαναφερθείσα υπαγωγή της ευθύνης των Υπουργών μόνον στον Αυτοκράτορα (διά της προσυπογραφής των νόμων και των αυτοκρατορικών διαταγμάτων, κατά το 55Σ),σε συνδυασμό με την πλήρωση της Άνω Βουλής από πρόσωπα της εμπιστοσύνης του Αυτοκράτορα καθιστούσε αδύναμο τον κοινοβουλευτικό έλεγχο.

iv)η Δικαστική Εξουσία: Τα δικαστήρια αποτελούνταν από μόνιμους, ανεξάρτητους από την εκτελεστική εξουσία δικαστές. Οι αποφάσεις των εκδίδονται εν ονόματι του Αυτοκράτορα (57,58Σ). Ωστόσο η αναφορά αυτή έχει απλώς έντονο συμβολισμό και η πραγματικότητα είναι πως, ήδη από την αποκατάσταση του Meiji, η δικαστική λειτουργία ήταν η μόνη που έχαιρε πραγματικής ανεξαρτησίας. Το άρθρο 61 του Συντάγματος προέβλεπε τη σύσταση με νόμο “Δικαστηρίου Διοικητικών Διαφορών”, κατά τα πρότυπα του γαλλικού Conseil d’ Etat, καθώς και “Ελεγκτικού Συνεδρίου”, με δικαίωμα ελέγχου των οικονομικών του κράτους και υποβολής εκθέσεων στο Κοινοβούλιο κάθε έτος(72 Σ).

v)η τροποποιητική διαδικασία: Τέλος, η διαδικασία τροποποίησης του Συντάγματος Meiji ήταν σχετικά απλή, αλλά περιοριστική: Απαιτείτο έκδοση αυτοκρατορικής διαταγής προς το Κοινοβούλιο, το οποίο και αποφάσιζε με πλειοψηφία 2/3 του όλου αριθμού των μελών (73 Σ).

στ. το animus του Συντάγματος: Η γέννηση του ιαπωνικού συνταγματισμού αποτέλεσε τη ραχοκοκαλιά της δημιουργίας του πρώτου σύγχρονου κράτους στην Ιστορία της χώρας. Ο αυτοκράτορας κατείχε την απόλυτη πολιτική, διοικητική νομοθετική και θρησκευτική εξουσία στη βάση της ιδεολογίας της θεόπεμπτης και απαραβίαστης ηγεμονίας του. Η κυβέρνηση συνολικά αλλά και ο ίδιος ο πρωθυπουργός διορίζονταν από αυτόν, και το Μέγα Κρατικό

Συμβούλιο ως κεντρική κυβέρνηση δέσποζε στη χάραξη της γενικής πολιτικής της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση ήταν κατ'ουσίαν ανύπαρκτη, με ελάχιστη έως καθόλου ανεξαρτησία. Θεωρούνταν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, ως διοικητική προέκταση της εθνικής κυβέρνησης. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται ιστορικά: το προηγούμενο φεουδαρχικό καθεστώς των Sogun, με την επαρχιακή διαίρεση της επικράτειας και την αυτονομία των, συνεπάγετο την πλήρη αποδυνάμωση της αυτοκρατορικής εξουσίας. Σε μια διαδικασία λοιπόν επιθετικού εκσυγχρονισμού όπως αυτή που ακολούθησε, ο αφοπλισμός φυγόκεντρων δυνάμεων και αδρανειακών τάσεων, αλλά και στοιχείων ταυτισμένων σημειολογικά με το παλιό καθεστώς, ήταν επιβεβλημένη. Τέλος, με την ήδη προαναφερθείσα κατοχύρωση της δικαστικής ανεξαρτησίας, συμπληρώνεται-σε αδρές γραμμές- η επισκόπηση του Συντάγματος Meiji.

Υπό τα παραπάνω δεδομένα, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι το Σύνταγμα του Meiji διαμόρφωσε ένα πολίτευμα με μικτά χαρακτηριστικά, όπου συνυπήρχαν τόσο στοιχεία συνταγματικής μοναρχίας, όσο και στοιχεία απόλυτης μοναρχίας. Ως στοιχεία συνταγματικώς περιοριζόμενης μοναρχίας θα μπορούσαν να θεωρηθούν η αναγνώριση και συστηματοποίηση των ατομικών δικαιωμάτων (και μάλιστα κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα), η συγκατάθεση της Δίαιτας (Βουλής) ως προϋπόθεση της ολοκλήρωσης της νομοπαραγωγικής διαδικασίας, ο περιορισμός στην τροποποίηση του Συντάγματος, η δικαστική ανεξαρτησία αλλά και η ιδιαίτερη έμφαση στην κατοχύρωση της ελευθερίας αποδημίας των Ιαπώνων, λαμβάνοντας υπ'όψιν τον αυταρχικό περιορισμό της προηγούμενης περιόδου. Από την άλλη μεριά, η δυνατότητα του Αυτοκράτορα να διαλύει όποτε θέλει τη Δίαιτα, ο απόλυτος έλεγχος που ασκούσε στη Βουλή των Ευγενών, ο διορισμός των Υπουργών από αυτόν και η έλλειψη ευθύνης αυτών ενώπιον του Κοινοβουλίου, η ηγεσία του στις ένοπλες δυνάμεις και το ναυτικό και τέλος, το θεϊκό στοιχείο περιβολής της προαναφερθείσας αυτοκρατορικής εξουσίας, είναι στοιχεία προσιδιάζοντα σε καθεστώς απόλυτης μοναρχίας. Ως μια γενική διατύπωση, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως στο Σύνταγμα του 1889 σοβούσε μια αντίθεση εν τη γενέσει του: Από τη μία η θεϊκής καταγωγής αυτοκρατορική κυριαρχία και η συγκρότηση του (χωρίς την επίσημη ύπαρξη πολιτικών κομμάτων) Υπουργικού Συμβουλίου, και από την άλλη η κοινοβουλευτική διακυβέρνηση και η προστασία των δικαιωμάτων των Ιαπώνων. Ωστόσο, θα πρέπει μάλλον να αποφύγουμε μια απόλυτα κριτική προσέγγιση που βασίζεται σε συνταγματικές παραστάσεις δυτικής προέλευσης. Η επιστροφή στην αυτοκρατορική εξουσία αποτελεί στοιχείο του Εθνικού Πολιτεύματος (Kokutai) και μοιάζει αναγκαία (όχι πάντως ικανή) συνθήκη για τη μετάβαση από το φεουδαρχικό απομονωτικό καθεστώς της προηγούμενης περιόδου στο σταδιακό εκμοντερνισμό της Ιαπωνίας. Εξάλλου, ο σεβασμός στο πρόσωπο του Αυτοκράτορα (άρα και στις αποφάσεις του) ως ιαπωνική ιδιαιτερότητα φαίνεται να έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην αποδοχή των μεταρρυθμιστικών τομών της περιόδου Meiji. Από Ευρωπαίους και Αμερικανούς νομομαθείς αναφέρεται χαρακτηριστικά πως το Σύνταγμα Meiji δεν ήταν ούτε φιλελεύθερο αλλά ούτε και συντηρητικό. Ήταν απλώς ό,τι ήταν δυνατόν για το βηματισμό από ένα καθεστώς απομονώσεως και εντελώς διαφορετικών αντιλήψεων σε ένα άλλο (PITTAU, "Constitution", σελ.3). Στην προσπάθεια αυτή, που επιχείρησε την ανεύρεση της χρυσής τομής ανάμεσα στην ανάγκη δυτικοποίησης και τη διατήρηση της εξουσίας των Ιαπώνων Ευγενών (genro), η σχετικώς αναίμακτη πολιτειακή μεταβολή (και μάλιστα συνταγματική, και η πρώτη στην Ασία) συνηγορεί υπέρ της προαναφερθείσας άποψης. Στον αντίποδα, αυστηρές προσεγγίσεις της περιόδου εντοπίζουν τη διατήρηση της προϋφιστάμενης ολιγαρχίας με άλλο προσωπείο.

ζ.η πορεία εφαρμογής του: Η καθιέρωση της συνταγματικής μοναρχίας του Αυτοκράτορα Meiji αποτέλεσε ένα ορόσημο αναγκαίου χώρου και χρόνου για την εκσυγχρονιστική ανασυγκρότηση της Ιαπωνίας. Ωστόσο, ένα πολίτευμα στο οποίο συνυπάρχει η μοναρχική εξουσία με την κοινοβουλευτική διακυβέρνηση είναι ένα πολίτευμα μάλλον θνησιγενές. Άλλωστε, ένα τέτοιου είδους συνταγματικό κείμενο δύναται απλώς να ορίσει στοιχειωδώς τους κανόνες του "πολιτικού παιχνιδιού". Η εκκωφαντική απουσία θεσμικών αντιβάρων ανάμεσα στη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία σχεδόν προδιαγράφει τον επιγενόμενο διαγκωνισμό τους.

Στην κορυφή της εκτελεστικής εξουσίας βρισκόταν ο Αυτοκράτορας, που από κοινού με το Υπουργικό Συμβούλιο ασκούσαν την πραγματική εξουσία. Αντίστοιχα στην Αυτοκρατορική Δίαιτα, η Βουλή των Ευγενών αποτελείται από Ιάπωνες ευγενείς ή άτομα που απλά τυγχάνουν της εύνοιας του Αυτοκράτορα, καθώς διορίζονται από αυτόν (η αποκλειστική εκπροσώπηση της ολιγαρχίας και η εξάρτησή της από τον Αυτοκράτορα είναι προφανής). Αντίθετα στη Βουλή των Αντιπροσώπων (και παρά τη μειωμένη συμμετοχή του εκλογικού σώματος) υπάρχει ισχυρό λαϊκό έρεισμα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι σοβούσε η αντιπαράθεση “λαϊκών-ανεπίσημων κομμάτων” με τα “επίσημα”, που υποστήριζαν την κυβέρνηση. Στις 25 Νοεμβρίου 1890, κατά την πρώτη συνεδρίαση της Βουλής, έλαβε χώρα σκληρή σύγκρουση ανάμεσά τους αναφορικά με τον προϋπολογισμό (τα λαϊκά κόμματα υποστήριζαν την ανάγκη περιορισμού των δαπανών), κάτι το οποίο επαναλήφθηκε και το επόμενο έτος. Συνέπεια αυτού ήταν η διάλυση της Βουλής, και στις δεύτερες εκλογές διαδραματίστηκαν αιματηρές συγκρούσεις αλλά και ανεπίτρεπτη επέμβαση του Υπουργείου Εσωτερικών. Αξίζει να σημειωθεί πως το Υπουργείο Εσωτερικών έκτοτε έπαιζε τον ίδιο ρόλο και στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις, αξιοποιώντας και τη χρήση μυστικής αστυνομίας. Από τα πρώτα ζητήματα, άλλωστε, που έθεσαν οι συμμαχικές δυνάμεις το 1945 ήταν η διάλυση του “Home Ministry” και η επανασύσταση ως “Ministry of Home Affairs or Local Autonomy”, με την αφαίρεση των εκλογικών του αρμοδιοτήτων και τη διατήρηση του τομέα τοπικής αυτοδιοίκησης(Flanagan, “Prime Minister’s Office”, 1982,σελ.244).

Η πολιτική ζωή συνεχίστηκε με την βαθμιαία άνοδο του κύρους του Κοινοβουλίου. Το 1906 υπήρξε η πρώτη επίσημη αναγνώριση πολιτικών κομμάτων. Ήταν το Japan’s Commoners Party και το Socialist Party of Japan(Flanagan, “House of Representatives”,σελ.28). Οι όροι είχαν συσσωρευτεί για την πολιτειακή σύγκρουση: Από τη μια μεριά ήταν οι αυτοκρατορικοί και οι ευγενείς, φερόμενοι ως υπερασπιστές του Εθνικού Πολιτεύματος, του ρόλου του αυτοκράτορα και της ιαπωνικής ιδιαιτερότητας, που μάλιστα κατηγορούσαν (δικαίως, ως ένα βαθμό) τους Βουλευτές για διαφθορά και συναλλαγές με ιδιωτικά συμφέροντα(Baerwald, “Diet”, 1982,σελ.95). Από την άλλη μεριά αντιστρατεύονταν όσοι διεκδικούσαν τον μεγαλύτερο ρόλο στο Κοινοβούλιο. Η περίοδος που ακολούθησε ήταν περίοδος πολιτικής και στρατιωτικής τρομοκρατίας, με τις δολοφονίες πολιτικών προσώπων να διαμορφώνουν την εικόνα ενός αναρχούμενου κράτους. Περί το 1930 αναδύεται τελικά ένα ολοκληρωτικό καθεστώς με σοβινιστικές αντιλήψεις που οδηγεί στην πλήρη νόθευση της συνταγματικής λειτουργίας. Ενδεικτικά, στην περίοδο αυτή δολοφονήθηκαν τρεις πρωθυπουργοί, ο τρίτος μεταξύ των οποίων ήταν υποστηρικτής της “κίνησης για τη συνταγματική διακυβέρνηση”, και αφαιρέθηκε έτσι από το Σύνταγμα κάθε πρόθεση συνταγματικής μοναρχίας(“Kempo, Characteristics of the Meiji Constitution”, σελ.637). Το Κοινοβούλιο κατέληξε να είναι απλός τύπος, χωρίς ωστόσο να αποτολμάται η διάλυση του (καθότι είχε ενσωματωθεί ως στοιχείο του Εθνικού Πολιτεύματος). Τα κόμματα διαλύονται το ένα μετά το άλλο ή προσχωρούν στην “Οργάνωση υποστηρίξεως της αυτοκρατορικής κυριαρχίας”, που είχε ιδρυθεί από τους μιλιταριστές. Η συμμετοχή των εν ενεργεία στρατιωτικών στο Υπουργικό Συμβούλιο έφτασε το 51% (Flanagan, “From party cabinets to military cabinets”,σελ.22).

η. η κατάληξη: Τα ως άνω αναφερθέντα προδιαγράφουν τη συμμετοχή της Ιαπωνίας στον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, στο πλευρό των δυνάμεων του Άξονα. Στο ερώτημα αν η ιαπωνική συνταγματική οργάνωση ευθύνεται, ως ένα βαθμό, για την μιλιταριστική κατάληξη του Ιαπωνικού κράτους τη δεκαετία του 1930 και την προσχώρηση στις δυνάμεις του Άξονα θα πρέπει να απαντήσουμε με επιφύλαξη. Άλλωστε, ένα Σύνταγμα, μόνο μέχρι ενός σημείου εγκοιτώνει την κοινωνική και πολιτική ύλη (Αλ.Σβώλος), και σίγουρα το χρονικό διάστημα στο οποίο αναφερόμαστε είναι ένα διάστημα ρήξης του συνταγματικού πλαισίου του πολιτεύματος που ο Meiji καθιέρωσε. Ασφαλές συμπέρασμα όμως είναι πως το Σύνταγμα του Meiji ήταν στην ουσία ένας σκελετός ανώτατων κανονιστικών ρυθμίσεων δυτικού τύπου σε μια κοινωνία με εντελώς διαφορετικό τρόπο ζωής. Το ομαδικό πνεύμα των Ιαπώνων, η αντίληψη για τη θεία προέλευση του Αυτοκράτορα και για την ανωτερότητα του έθνους τους, η προβληματική αντιμετώπιση του κοινοβουλευτισμού και το υψηλό αίσθημα ευθύνης για τη διαφύλαξη του Kokutai(του εθνικού πολιτεύματος) είναι μόνο κάποια στοιχεία που δεν είναι

καν επαρκή να προδιαγράψουν τη μιλιταριστική εκτροπή. Είναι ωστόσο ενδείξεις ενός ασυνεχούς βηματισμού προς τους δυτικούς θεσμούς, και μάλιστα σε μια περίοδο εντονότατης διεθνούς πώλωσης. Το βασικότερο αίτιο της αποτυχίας του κοινοβουλευτισμού της περιόδου αυτής είναι η ουσιαστική ανυπαρξία των πολιτικών κομμάτων. Τέλος, ένα στοιχείο που αξίζει να παρατεθεί είναι η απουσία ουσιαστικών θεσμικών αντιβάρων αλλά και θεσμών "συνταγματικής αυτοάμυνας" στο κείμενο του 1889, γεγονός που το καθιστούσε απροστάτευτο σε πιέσεις που ασκούσαν τόσο από το εσωτερικό της χώρας, όσο και από τη διεθνή κλιμάκωση της έντασης μεταξύ των χωρών.

3. Το Σύνταγμα του 1946

α. Η άνευ όρων παράδοση: Την επομένη του τραγικού συμβάντος της χρήσης της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι από τις ΗΠΑ, η Ιαπωνία παραδίνεται άνευ όρων στους Συμμάχους. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την (και τυπικά πλέον) διάρρηξη του συνταγματικού πλαισίου και την απώλεια της ιαπωνικής κυριαρχίας: Πλέον κυριαρχεί το Συμμαχικό Στρατηγείο. Η αποδοχή της διακήρυξης του Πόσνταμ από την Ιαπωνική Κυβέρνηση συνεπάγεται ότι αυτή θα δέχεται γραπτές διαταγές και κατευθύνσεις από το Αμερικανικό Στρατηγείο. Ο αρχηγός των Συμμαχικών Δυνάμεων αναλαμβάνει άμεσα πρωτοβουλίες για την κατοχύρωση της ισοτιμίας των γυναικών, της ισότητας της ψήφου, των συνδικαλιστικών ελευθεριών και τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης. Εκδίδει διαταγές προς την Κυβέρνηση της Ιαπωνίας για την κατάργηση του αυταρχικού νόμου "περί τηρήσεως της δημοσίας τάξεως", την απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων και την κατάργηση του Υπουργείου Εσωτερικών (με την προαναφερθείσα παρεμβατική του πρακτική στις εκλογικές διαδικασίες), με την παράλληλη διάλυση της μυστικής αστυνομίας (*Frost, "Occupation", 1982, σελ.55*). Ακολούθως, στο διάστημα 2-14 Νοεμβρίου 1945 ιδρύονται τα πρώτα 6 πολιτικά κόμματα, ενώ τροποποιείται και ο εκλογικός νόμος: εφεξής, εκλογικό δικαίωμα έχουν όλοι οι άνδρες και γυναίκες από 20 χρονών (προηγουμένως το εκλογικό δικαίωμα είχε παραχωρηθεί μόνο σε άνδρες άνω των 25 ετών). Το πρώτο βήμα άμεσων δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων διαδέχονται οι διεργασίες για την εκπόνηση νέου Συντάγματος.

β. Οι συνταγματικές προεργασίες: Το Σύνταγμα του 1946 είναι προϊόν των Συμμαχικών Δυνάμεων κατά την περίοδο της κατοχής(1945-1952). Μάλιστα, η μετατροπή της Ιαπωνίας σε δημοκρατικό έθνος αποτέλεσε για τους Συμμάχους προϋπόθεση τερματισμού της. Είναι έργο του Αμερικανού στρατηγού Douglas Mac Arthur, ο οποίος στις 13 Φεβρουαρίου 1946 έστειλε το προσχέδιό του στην ιαπωνική κυβέρνηση. Ο πρωθυπουργός της Ιαπωνίας Shidehara είχε σοβαρές αντιρρήσεις και άμεσα, ο νομομαθής Matsumoto συνέστησε την "Επιτροπή Ρυθμίσεως Συνταγματικών Προβλημάτων", χωρίς ευθεία αναφορά σε αναθεώρηση ή τροποποίηση. Ακόμη και υπό αυτές τις συνθήκες, η ιαπωνική κυβέρνηση προσπαθεί να διαφυλάξει την κληρονομιά του πρώτου συνταγματικού κειμένου, ενώ για λόγους υπερηφάνειας δεν αναφέρει καν ότι πραγματοποιείται αναθεωρητική διαδικασία (πολλώ δε μάλλον συντακτική, όπως στην πραγματικότητα συνέβαινε). Όπως ήταν φυσικό, τίποτε από όλα αυτά δεν έγινε δεκτό από την Αμερικανική Διοίκηση. Συγκεκριμένα, και υπό την απειλή της παραπομπής του Αυτοκράτορα ως εγκληματία πολέμου σε περίπτωση μη συμμόρφωσης της ιαπωνικής κυβέρνησης, ο εκπρόσωπος του Στρατηγείου Whitney, στην ερώτηση του Matsumoto για το ποιές από τις διατάξεις του προσχεδίου είναι βασικές, απάντησε "όλες, διότι χρειαζόμαστε αποδείξεις ότι κάτι άλλαξε στην Ιαπωνία" (*Tanaka, "a History of the Constitution of Japan 1946", 1991, σελ.653*).

Στην πραγματικότητα λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με την επιβολή ενός συνταγματικού κειμένου *manu military*, υπό την πλήρη έννοια του όρου. Οι στόχοι από την αμερικανική πλευρά ήταν δυο, αφενός ο αποκλεισμός της πιθανότητας επανεμφάνισης στρατοκρατορικού καθεστώτος – απειλής για την παγκόσμια ειρήνη, αφετέρου ο θωρακισμός απέναντι στον κομμουνιστικό κίνδυνο. Το συνταγματικό κείμενο ετέθη προς ψήφιση στη Βουλή, και ο εισηγητής (για την απόσπασση συναινέσεων και το μετριασμό των συναισθημάτων ταπείνωσης) τόνισε α) το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας διατηρεί το θρόνο του και β) ότι η ψήφισή του συνιστά την απαρχή της λήξης της κατοχής. Το Σύνταγμα εγκρίθηκε ομόφωνα στις 3 Νοεμβρίου 1946. Η επίδραση αγγλικών και αμερικανικών ιδεών στο πνεύμα του κειμένου είναι τόσο εμφανής, ώστε χαρακτηρίζεται “Westminster Model” (Stockwin, “Political System”, 1982, σελ. 215).

Τέλος, αξίζει να υπογραμμιστεί το ιστορικό αυτοκρατορικό διάγγελμα της 1 Ιανουαρίου 1946, με το οποίο ο Αυτοκράτορας απεκδύεται της θείας καταγωγής του. Σε αυτό αναφέρει ότι “Ο δεσμός ημών και του λαού μας... δεν εξαρτάται από θρόνους, ούτε από τη λανθασμένη αντίληψη ότι ο αυτοκράτορας είναι θεότης και ο λαός ανώτερος από άλλη φυλή ή προορισμένος να κυβερνήσει τον κόσμο”. Το εν λόγω διάγγελμα αποτελεί επί της ουσίας μια δήλωση πίστης του Αυτοκράτορα προς τη Δύση, προκειμένου να σωθεί ο θρόνος, ενώ στη συνέχεια ο αυτοκράτορας πραγματοποίησε περιοδείες σε όλη την επικράτεια φωτογραφιζόμενος με πολίτες(!) για να “εξανθρωπίσει” την εικόνα του. Το στιγμιότυπο αυτό αναφέρεται ώστε (λαμβάνοντας υπ’ όψιν το προηγούμενο δεδομένο της θεικής προέλευσης του Αυτοκράτορα) να γίνει απόλυτα εναργές το σοκ δυτικοποίησης των ιαπωνικών θεσμών, όπως αυτό επήλθε μετά το 1945. Αυτό βεβαίως είναι εμφανές και σε όλη την έκταση του κειμένου ενός Συντάγματος δοτού, λιτού, με αφηρημένο και συμβολικό λόγο και με δεκάδες παραπομπές στον κοινό νομοθέτη.

γ. Το Σύνταγμα του 1946

i) το Προοίμιο του Συντάγματος: Στο Προοίμιο του Συντάγματος αναφέρεται πως “Εμείς, ο Ιαπωνικός Λαός... εργαζόμαστε για την εξασφάλιση της ευλογίας της ελευθερίας σε όλη τη χώρα, την οποία δε θα ξαναεπισκεφθεί η φρίκη του πολέμου δια πράξεων της Κυβέρνησης”: Πρόκειται για άμεση και μάλιστα διατυπωμένη στο συνταγματικό κείμενο ανάληψη της ευθύνης της ιαπωνικής κυβέρνησης για τη διεξαγωγή του πολέμου, απηχώντας το στίγμα της ήττας της Ιαπωνίας. Ακολουθεί η πανηγυρική αναγνώριση της λαϊκής κυριαρχίας και η εγκατάλειψη των δοξασιών και της υπερφυσικής εκδοχής της καταγωγής του Αυτοκράτορα. Τέλος, η επιρροή του αμερικανικού πνεύματος είναι διάχυτη, τόσο αναφορικά με τον τρόπο γραφής (π.χ. “εμείς, ο αμερικανικός λαός..”), όσο και σε αυτούσια μεταφορά φράσεων αμερικανών πολιτικών φιλοσόφων (π.χ. “οι νόμοι της πολιτικής ηθικής είναι οικουμενικοί”, J.Rawls).

ii) το Κείμενο του Συντάγματος

κεφάλαιο 1(άρθρα 1-8).Ο Αυτοκράτορας: Ο αλλοτινός Θεμελιώδης Νόμος πλέον αποτελεί το Σύμβολο του Κράτους, και η θέση αυτή στηρίζεται στη βούληση του λαού. Όλες του οι πράξεις που αναφέρονται σε κρατικά θέματα υπόκεινται υποχρεωτικά στην έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου, ενώ δεν έχει καμία εξουσία που να σχετίζεται με την κυβέρνηση. Οι πολιτικές υπηρεσίες του τελούν υπό τον έλεγχο του Κοινοβουλίου και του Υπουργικού Συμβουλίου (όπως και πριν). Η συμμετοχή του στη νομοθετική εξουσία είναι ανύπαρκτη, περιοριζόμενη απλώς στη δημοσίευση των πράξεων που εγκρίνονται από το Κοινοβούλιο. Αξιοσημείωτη είναι η μη συμμετοχή του καθ’ οιονδήποτε τρόπο ούτε στην εκτελεστική εξουσία: τα Βασιλικά ή Προεδρικά Διατάγματα έχουν αντικατασταθεί από Υπουργικά Διατάγματα (εκδίδονται από Υπουργό και προσυπογράφονται από τον Πρωθυπουργό), και ο Αυτοκράτορας απλώς περιορίζεται στη δημοσίευσή τους (άρθρα 7 και 74Σ). Η επιλογή του Πρωθυπουργού εξαρτάται από την απόλυτη κρίση του Κοινοβουλίου, ενώ ο Αυτοκράτορας απλώς διορίζει τον προτεινόμενο Πρόεδρο της Κυβέρνησης (άρθρο 6 παρ.1). Το ίδιο ισχύει και για τον προτεινόμενο από το Υπουργικό Συμβούλιο Πρόεδρο του μοναδικού Ανωτάτου Δικαστηρίου.

Σε αντίθεση με το Σύνταγμα Meiji(όπου γινόταν επίκληση δοξασιών), δεν υφίσταται κανένας αυτοκρατορικός όρκος κατά την ανάληψη των καθηκόντων του, στοιχείο που αποκαλύπτει τη στάση αποχής του κράτους από τα θρησκευτικά θέματα. Οι περιοριστικώς αναφερόμενες στο 7Σ αρμοδιότητες του υπόκεινται στην έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου (ενώ επίσης δεν υπάρχει δικαίωμα αναπομπής ψηφισμένου νόμου, αναστολής κ.ο.κ.). Τέλος, η περιουσία του Αυτοκρατορικού Οίκου ανήκει στο Κράτος και οποιαδήποτε χρήση της υπόκειται στην έγκριση του Κοινοβουλίου κατά την κατάρτιση του προϋπολογισμού(8Σ). Με βάση τα προαναφερθέντα και δεδομένου ότι οι αρμοδιότητες του Αυτοκράτορα είναι οι πλέον περιορισμένες (συγκρινόμενες ακόμη και με ευρωπαϊκές συνταγματικές μοναρχίες), έχει υποστηριχθεί από μερίδα δημοσιολόγων ότι η Ιαπωνία δεν είναι καν μοναρχία. Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία πάντως είναι πως, κατά το Σύνταγμα, η θέση του Αυτοκράτορα ως Συμβόλου του Κράτους πηγάζει από τη βούληση του λαού. Αυτό συνεπάγεται πως είναι νομίμως δυνατόν να τροποποιηθεί το Σύνταγμα με τρόπο που να οδηγήσει είτε στην κατάργηση του θρόνου είτε στην αποκατάστασή του στην κεφαλή του κράτους.

κεφάλαιο 2(άρθρο 9). Αποκήρυξη πολέμου (ρήτρα πασιφισμού): Η συγκεκριμένη διάταξη αποτελεί μια συνταγματική πρωτοτυπία. Στην παράγραφο 1 ρητώς αποκηρύσσεται δια παντός η δυνατότητα του πολέμου ως κυριαρχικό δικαίωμα του κράτους, περιλαμβάνοντας τόσο την απειλή όσο και τη χρήση βίας ως μέσο επίλυσης διαφορών. Στο ίδιο πνεύμα, στην παράγραφο 2 ορίζεται ως μη συνταγματική κάθε πολεμική ενέργεια. Στο βαθμό που για όλα τα κράτη το σχετικό δικαίωμα υπάρχει και αναγνωρίζεται από το Διεθνές Δίκαιο, η εν λόγω συνταγματική επιταγή συνεπάγεται τη μείωση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ιαπωνίας. Συνέπεια αυτού είναι η δια παντός απαγόρευση διατήρησης κάθε είδους πολεμικής δύναμης (χερσαίας, ναυτικής ,αεροπορικής). Βέβαια, ο πόλεμος της Κορέας το 1950 διαμόρφωσε μια νέα πραγματικότητα. Πέρα από τις πολιτικές και αστυνομικές υπηρεσίες, ήταν επιβεβλημένη η προσθήκη δυνάμεων “αυτοάμυνας”. Τα νέα δεδομένα οδήγησαν στη σύσταση “Οργανισμού Άμυνας”, υπαγομένου απ’ευθείας στο Υπουργικό Συμβούλιο, κάτι που κρίθηκε συνταγματικά ανεκτό λόγω του δικαιώματος αντίστασης, που κατοχυρώνεται από το Διεθνές Δίκαιο. Ωστόσο, προφανές είναι ότι το δικαίωμα αντίστασης δεν περιλαμβάνει επιθετικές ενέργειες, νηοψίες και κατασχέσεις ως λεία πολέμου ή κατοχής(“*Institute of Administrative Management*”,σελ. 15,Ιτο, “*Introduction to a study of constitutional law*”,σελ.795). Όταν δε, με βάση την έναρξη ισχύος του Συντάγματος, τέθηκε ζήτημα νομιμότητας της παραμονής των δυνάμεων κατοχής, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε πως η διάταξη αναφέρεται σε στρατιωτικές δυνάμεις που ελέγχει η Ιαπωνία και πως, σε κάθε περίπτωση, το συγκεκριμένο είναι πολιτικό θέμα.

κεφάλαιο 3(άρθρα 10-24,28). Τα ανθρώπινα δικαιώματα: αναφορικά με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων του λαού, υιοθετείται σύγχρονος τρόπος προστασίας τους, με καθαρά ευρωπαϊκού τύπου κατάλογο δικαιωμάτων. Ενδεικτικά παρατίθενται η απαγόρευση Ευγενών(σε αντίθεση με την περίοδο Meiji),με την απονομή παρασήμων να έχει καθαρά προσωπικό χαρακτήρα και να μην επιφέρει κανένα προνόμιο(14παρ.2και3Σ), η ισότητα ενώπιον του νόμου(14παρ.1Σ, σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο, όπου π.χ. η ανθρωποκτονία ανιόντος τιμωρείτο βαρύτερα), η ισότητα ενώπιων των δημοσίων υπηρεσιών(15Σ), το δικαίωμα του αναφέρεσθαι(16Σ), η θρησκευτική ουδετερότητα του κράτους (εν αντιθέσει με την περίοδο Meiji,όπου παρότι είχε ήδη κατοχυρωθεί η θρησκευτική ελευθερία και ο Σιντοισμός δε θεωρήθηκε επίσημη θρησκεία ,στο βαθμό που ο Αυτοκράτορας ήταν ο αρχιερέας, ετύγχανε ενισχύσεως και οι βωμοί του ήταν υπό την προστασία του κράτους) και η ελευθερία επαγγέλματος και κατοικίας(άρθρο22Σ). Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην καθιέρωση της ισότητας των δικαιωμάτων των συζύγων (άρθρο 24Σ) αναφορικά με την επιλογή συζύγου, την ιδιοκτησία, την κληρονομία, την επιλογή κατοικίας και το διαζύγιο (η αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο είναι και αυτή που επιβάλλει τη συνταγματική αναφορά) και στην κατοχύρωση συνδικαλιστικών δικαιωμάτων(28Σ) στον ιδιωτικό τομέα (ο δημόσιος τομέας εμπίπτει σε ειδικές, περιοριστικές διατάξεις). Σημειωτέον ότι τα ατομικά δικαιώματα κατά το Σύνταγμα δεν τριτενεργούν.

κεφάλαιο 4. Το Κοινοβούλιο: Το νέο Σύνταγμα υιοθέτησε ένα σκληρό κοινοβουλευτικό σύστημα. Ως εκ τούτου, το Κοινοβούλιο είναι το ανώτατο όργανο της κρατικής εξουσίας και το μοναδικό νομοθετικό όργανο του κράτους. Αποτελείται και πάλι από 2 Βουλές, αυτή τη φορά από τη Βουλή των Συμβούλων και τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Η βουλή των Συμβούλων αποτελείται από 252 μέλη 6ετούς θητείας (152 μέλη από ισάριθμα εκλογικά τμήματα νομαρχιών και 100 από την αναλογική εκπροσώπηση των κομμάτων στη βάση εκλογικού καταλόγου), και υπόκειται σε τμηματική ανανέωση της τάξης του 50% ανά 3 χρόνια. Η αδυναμία διάλυσής της εκφράζει την αντοχή του Κοινοβουλίου απέναντι στην εκτελεστική εξουσία. Η βουλή των Αντιπροσώπων αποτελείται από 511 μέλη 4ετούς θητείας που αναδεικνύονται με καθολική ψηφοφορία. Οι βουλευτές διαθέτουν την κλασική βουλευτική ασυλία (50,51Σ), ενώ αναστέλλεται η δίωξη των Υπουργών κατά τη διάρκεια της θητείας τους εκτός αν υπάρχει συγκατάθεση του Πρωθυπουργού (75Σ).

Αναφορικά με τη σχέση των 2 Σωμάτων, αν νόμος υπερψηφιστεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων και όχι στη Βουλή των Συμβούλων, δύναται να κυρωθεί με μόνη την επιστροφή και την υπερψήφισή του με 2/3 από την Κάτω Βουλή. Αυτό επιτάσσει συνεργασία στο νομοθετικό έργο, αν η κυβέρνηση δε διαθέτει άνετη πλειοψηφία. Επίσης, απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων υπέχει απόφασης ολόκληρου του Κοινοβουλίου, εάν εντός ορισμένης προθεσμίας δεν εγκριθεί από τη Βουλή των Συμβούλων. Στις δε περιπτώσεις ανάδειξης Πρωθυπουργού, έγκρισης προϋπολογισμού και επικύρωσης Συνθηκών, η Βουλή των Αντιπροσώπων υπερέχει, και η Βουλή των Συμβούλων δύναται να προβάλλει αντιρρήσεις μόνο αν στην Κάτω Βουλή έχει συγκροτηθεί πλειοψηφία μικρότερη των 2/3. Τέλος, κατά τη σχετική συνταγματική ερμηνεία, ο Αυτοκράτορας επιτρέπεται να παρίσταται μόνον στις συνεδριάσεις της Βουλής των Συμβούλων (ενδεχομένως ιστορική η εξήγηση, βλ. παραπάνω). Η μόνη περίπτωση ανεκτού της παρουσίας του ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων είναι στη μια κοινή συνεδρίαση των 2 Σωμάτων κατά την έναρξη της βουλευτικής περιόδου.

κεφάλαιο 5. Το Υπουργικό Συμβούλιο: Στο πρώην Μέγα Κρατικό Συμβούλιο της περιόδου Meiji μεταφέρθηκε το μεγαλύτερο μέρος των αρμοδιοτήτων της εκτελεστικής εξουσίας, καθότι αυτές αφαιρέθηκαν από τον Αυτοκράτορα. Χρειάζεται να παρατεθούν 2 μεγάλες επιταγές του Συντάγματος: αφενός, κατά το 66παρ.12Σ, το Υπουργικό Συμβούλιο πρέπει να στελεχώνεται στο σύνολό του από ιδιώτες, και αυτό αποτελεί μηχανισμό άμυνας απέναντι στην εισροή εν ενεργεία στρατιωτικών στο Υ.Σ. τη δεκαετία του 1930. Αφετέρου, προς επίρρωση του προαναφερθέντος, η πλειοψηφία των μελών του Υ.Σ. πρέπει να αποτελείται από μέλη του Κοινοβουλίου (68Σ/στην πράξη ελάχιστα δεν ήταν μέχρι σήμερα). Τα παραπάνω χαρακτηρίζονται ως "διατάξεις περί милитарισμού", σε αρμονία με το ειρηνικό πλαίσιο του νέου Συντάγματος (Kobayashi, "Treatise on constitutional law", σελ.701). Τα μέλη του Υ.Σ. διορίζονται και παύονται από τον Πρωθυπουργό, ενώ μεταξύ άλλων αρμοδιοτήτων αυτό διαθέτει την εν γένει διοίκηση των υποθέσεων του κράτους, τη σύναψη Συνθηκών και την έκδοση Υπουργικών Διαταγμάτων (στη θέση των αυτοκρατορικών).

κεφάλαιο 6. Η Δικαστική Εξουσία: Το μοναδικό δικαστήριο που προβλέπεται εκ Συντάγματος είναι το Ανώτατο Δικαστήριο (75Σ), που έχει συνταγματική αρμοδιότητα και αρμοδιότητα αναίρεσης για σπουδαίο νομικό λόγο η δημιουργία ανώτατου συνταγματικού δικαστηρίου είναι συνήθης μηχανισμός θεσμικής άμυνας σε χώρες με παρελθόν πολιτειακής εκτροπής). Τα μέλη του πρέπει να είναι τουλάχιστον 40 χρονών, με υποχρεωτική ηλικία συνταξιοδότησης τα 65. Ο τρόπος διορισμού τους είναι μοναδικός στον κόσμο, με τον Πρόεδρο και τα μέλη να διορίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο, αλλά ο διορισμός των μελών τελεί υπό τη διαλυτική αίρεση της έγκρισής του από ειδικό δημοψήφισμα ή γενικές εκλογές (φυσικά, ποτέ δεν έχει καθαιρεθεί ή έστω αμφισβητηθεί κάποιος διορισμός, αλλά αυτή καθαυτή η συνταγματική πρόβλεψη αποτελεί θεσμικό αντίβαρο στην εκτελεστική εξουσία). Το δικαστήριο διαθέτει πλήρη ανεξαρτησία (ενδεικτικό ότι ο Πρόεδρος λαμβάνει το μισθό του Πρωθυπουργού) και η θητεία των μελών του είναι δεκαετής (υπό την αίρεση της επανέγκρισης-βλ. παραπάνω, και άρα πρακτικά ισόβια). Το Ανώτατο Δικαστήριο είναι ένα συντηρητικό δικαστήριο "σκληρής" αρμοδιότητας (ελλείπει άλλωστε ένα στοιχείο

αλληλεπίδρασης και δικαστικής επικοινωνίας που διαθέτει π.χ. το Supreme Court στις ΗΠΑ λόγω του ομοσπονδιακού συστήματος).

Για όλα τα κατώτερα δικαστήρια υπάρχει απλώς συνταγματική παραπομπή στο νόμο για την ίδρυσή τους. Έτσι, τα δικαστήρια υπόκειται ως προς τη σύστασή τους στη νομοθετική εξουσία και ως προς τη διοίκησή τους στο Ανώτατο Δικαστήριο (Maki, "Judicial System", 1982, σελ. 80). Γενικώς στην Ιαπωνία κυριαρχεί μια "ανατολική νοοτροπία" για τη δικαιοσύνη και το δικαστικό σύστημα. Αποφεύγουν να προσφεύγουν στα δικαστήρια και εμπιστεύονται την επίλυση των διαφορών τους στη μέθοδο του συμβιβασμού. Αυτό είναι αποτέλεσμα της φιλοσοφίας σύμφωνα με την οποία σε μια δίκη υπάρχει πάντα ένας νικητής και ένας ηττημένος, κάτι που διαταράσσει την αρμονία και την ειρηνική συμβίωση. Αυτή η λογική μάλιστα είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στα οικογενειακά δικαστήρια (Maki, ο.π., σελ. 81).

κεφάλαιο 7. Οικονομία: Σε σχέση με τις διατάξεις αφορούσες στην οικονομία, έχει ήδη αναφερθεί η ενσωμάτωση της αυτοκρατορικής περιουσίας στο κράτος (88Σ), και πλέον όλες οι δαπάνες και κάθε ανάληψη οικονομικών υποχρεώσεων τελούν υπό την έγκριση του Κοινοβουλίου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη σύστασης έκτακτου-ειδικού αποθεματικού με αποκλειστικό σκοπό την κάλυψη απρόβλεπτων ελλειμμάτων (87Σ). Αυτό διατίθεται με την έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου και επικυρώνεται από το Κοινοβούλιο.

κεφάλαιο 8. Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η καθιέρωση του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης τυχάνει πολύ ευρείας υποστήριξης στο Σύνταγμα του 1946. Με το κοινωνικοπολιτικό παρελθόν της φεουδαρχικής συγκρότησης να αποτελεί μακρινή ανάμνηση, η ανυπαρξία τοπικής αυτοδιοίκησης στο Σύνταγμα Meiji αποτελούσε παράγοντα συγκεντροποίησης της εξουσίας. Αυτή δε, χωρίζεται σε 2 βαθμίδες, με την πρώτη να περιλαμβάνει πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά και τη δεύτερη τις νομαρχίες. Εντυπωσιακό είναι το άρθρο 95Σ, στο οποίο αναφέρεται πως για νόμο που αφορά μόνον ένα τοπικό νομικό πρόσωπο, απαιτείται η διαπίστωση της βούλησης των εκλογέων της περιοχής.

κεφάλαιο 9. Τροποποιητική διαδικασία: Η διαδικασία για τη συνταγματική τροποποίηση περιλαμβάνει 2 στάδια. Κατά το πρώτο απαιτείται η έγκριση των αναθεωρητέων διατάξεων από τα 2/3 του Κοινοβουλίου. Κατά το δεύτερο απαιτείται η επικύρωση των αναθεωρητέων από ειδικό δημοψήφισμα ή σε γενικές εκλογές, με απλή πλειοψηφία. Ακολούθως υπογράφεται από τον Αυτοκράτορα και τίθεται σε ισχύ.

κεφάλαιο 10. Ο Υπέρτατος Νόμος: Στο άρθρο 98Σ, ορίζεται το Σύνταγμα ως ο Υπέρτατος Νόμος του κράτους. Οτιδήποτε αντιβαίνει στις επιταγές του είναι ανίσχυρο ως αντισυνταγματικό. Τέλος, εντύπωση προκαλεί η διάταξη 99Σ, η οποία αξιώνει σεβασμό και στήριξη του Συντάγματος από τον Αυτοκράτορα, το Διάδοχο, το Υπουργικό Συμβούλιο και τη Διοίκηση (ενώ απουσιάζει διάταξη περί άμυνας σε ενδεχόμενο πολιτειακής εκτροπής).

4. Η πορεία προσαρμογής του συνταγματισμού στην κοινωνία της Ιαπωνίας

α. η εφαρμογή του Συντάγματος του 1946: Το νέο Σύνταγμα της Ιαπωνίας, το "Σύνταγμα της ήττας", μοιάζει εντελώς ασύμβατο με τις κοινωνικοπολιτικές ιαπωνικές παραδόσεις. Χαρακτηρίστηκε εκ των υστέρων μια από τις πιο επιτυχημένες προσπάθειες δημοκρατικής επέμβασης (democratic intervention), και ίσως η πρώτη χρονικά. Η προηγούμενη αυταρχική εκτροπή της περιόδου Meiji, το βαρύ αίσθημα της ήττας, σε συνδυασμό με την πειθαρχία και το εγγενές αίσθημα συμμόρφωσης του ιαπωνικού λαού συνετέλεσαν στην αποδοχή ενός συνταγματικού κειμένου και ενός πολιτειακού πλαισίου με "αντιαπωτικά χαρακτηριστικά". Η μόνη προσπάθεια για συνταγματική αναθεώρηση έλαβε χώρα το 1956, με ζήτημα την τροποποίηση των διατάξεων σχετικών με α) τον Αυτοκράτορα και την επαναφορά του ως Κεφαλή του Κράτους, β) την αναθεώρηση της ρήτρας πασιφισμού (9Σ) για την κατάργηση των ενόπλων δυνάμεων, γ) την αναπροσαρμογή του οικογενειακού δικαίου (κυρίως αναφορικά με την πατρική εξουσία) και δ) τον περιορισμό των δικαιωμάτων για συλλογικές διαπραγματεύσεις και συνδικαλισμό. Η προσπάθεια αυτή κατέρρευσε το 1960, καθώς κανένα

κόμμα δεν συγκέντρωσε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 2/3, και έκτοτε δεν έχει ξαναπροταθεί. Αν ωστόσο, γίνεται αποδεκτό ότι το Σύνταγμα του 1946 αποτελεί ξένο σώμα, το πιο σημαντικό είναι ότι είναι ένα Σύνταγμα που ο ιαπωνικός λαός δεν επέλεξε, ούτε επικύρωσε με την ψήφισή του. Επομένως, μια κυβέρνηση που βασίζεται σε ένα τέτοιο Σύνταγμα, δεν μπορεί να θεωρηθεί δημοκρατική ("Herzog, 1993"). Απέναντι σε αυτά τα δεδομένα, το να βασίζει κανείς την επιτυχημένη όντως ενσωμάτωση του στη χώρα αλλά και τη διατήρησή του για τόσες δεκαετίες στο υπάκουο πνεύμα των Ιαπώνων και μόνο, είναι εντελώς εσφαλμένο. Πολύ περισσότερο, το Σύνταγμα αυτό έγινε κοινωνικοπολιτικά αποδεκτό γιατί σιώπησε στη διατήρηση πανίσχυρων παραδόσεων και εξέλιξης αυτών, τόσο στη λειτουργία της ιαπωνικής δημόσιας διοίκησης όσο και στην ιδιότυπη κοινοβουλευτική λειτουργία.

β. η Δημόσια Διοίκηση στην Ιαπωνία: Το ιαπωνικό κράτος από διοικητική και οικονομική σκοπιά ήταν και είναι παραδοσιακά ένα πατερναλιστικό κράτος, με πολύ έντονη σύνδεση και αρμονική συνύπαρξη της Διοίκησης με τον ιδιωτικό τομέα. Στο κράτος της περιόδου Meiji, αυτό απαντούσε στην ανάγκη εκβιομηχάνισης της χώρας, τη δημιουργία υποδομών και την ανασυγκρότηση της οικονομίας ως ενιαίο εθνικό σύνολο. Αλλά και στο σήμερα, η συνεργασία αυτή επιβιώνει ανθεκτικά, με τη σχέση της Διοίκησης-μεγάλων επιχειρήσεων και την τεράστια συγκέντρωση εξουσίας στην κυβέρνηση και τις πολυεθνικές εταιρείες. Επιχειρώντας μια περιοδολόγηση του φαινομένου αυτού, πρέπει να αναφερθεί ότι το τρίπτυχο συνύπαρξης Κυβέρνησης-Γραφειοκρατίας οποία στην Ιαπωνία αποτελεί τάξη)-Ομοσπονδίας Επιχειρήσεων(Keidanren) υφίσταται ως τριγωνικός πόλος άσκησης εξουσίας ήδη από την κυβέρνηση του Meiji. Το κράτος σχετικά νωρίς εγκαταλείπει την κρατική επιχειρηματικότητα αλλά διατηρεί τον εποπτεία της οικονομικής πρωτοβουλίας μέσω της σύστασης του θεσμού της "διοικητικής καθοδήγησης". Ο θεσμός αυτός αποτελεί άτυπο τρόπο παροχής γνωμοδοτήσεων, συστάσεων και οδηγιών από τη Διοίκηση στους ιδιώτες οι οποίοι, παρά την έλλειψη νομικού κύρους αυτού, πειθαρχούν (ενυπάρχει ένα αίσθημα ανιδιοτέλειας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης). Παράλληλα, η Ιαπωνία διατηρεί ανέκαθεν σχετικά στενό δημόσιο τομέα, με την εφαρμογή της διοικητικής αρχής της "οικοδόμησης εκ των ενόντων": αυτή πρακτικά συνεπάγεται ότι, για την ίδρυση μιας δημόσιας υπηρεσίας, απαιτείται όχι η πρόσληψη αριθμητικά μεγαλύτερου εργατικού δυναμικού, αλλά η μεταφορά (πραγματική ή σε αριθμητικό μέγεθος) εργαζομένων από μια άλλη δημόσια υπηρεσία. Αυτονοήτως, παρεμποδίζεται ως ένα βαθμό η διόγκωση και η δημιουργία δυσλειτουργικού δημοσίου τομέα.

Η στενή σύνδεση Διοίκησης και ιδιωτικού τομέα είναι εμφανής και από το εξής: η συνταξιοδότηση των δημοσίων υπαλλήλων είναι υποχρεωτική όταν αυτοί είναι 55 χρονών. Με τη συνταξιοδότηση, οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν την επιλογή του "makudari" ("κάθοδος από τον ουρανό"), με την οποία στελεχώνουν θέσεις συμβούλων στις πολυεθνικές εταιρείες για παροχή γνωμοδοτήσεων και συμβουλών σε αυτές. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί το υψηλό αίσθημα ευθύνης στους δημοσίου υπαλλήλους, όπως αυτό επετεύχθη με την εφαρμογή του συστήματος "ringi". Το σύστημα αυτό (η ονομασία του παραπέμπει στην αυτοκρατορική σφραγίδα), προβλέπει ότι την ευθύνη για κάθε πράξη μιας υπηρεσίας αναλαμβάνουν όλοι οι υπάλληλοι (συλλογικοποιώντας την ατομική ευθύνη του καθενός διά της ατομικής του σφραγίδας), από τα ανώτερα μέχρι τα κατώτερα ιεραρχικά κλιμάκια. Αυτό διαμορφώνει ένα σύστημα αλληλοελέγχου στο εσωτερικό της υπηρεσίας, βελτιώνοντας το ποιοτικό και διαφανές του έργου που παράγει.

Τα παραπάνω είναι απλώς κάποια παραδείγματα που χαρακτηρίζουν ένα σχετικά μικρό, πολύ ισχυρό Κράτος. Η τριγωνική σχέση επιχειρήσεων, πολιτικού προσωπικού και γραφειοκρατικής τάξης "λειτούργησε" και η νομή της εξουσίας διαμοιράσθηκε χωρίς τριγμούς. Η ίδια η ανυπαρξία αναθεώρησης και στα δυο Συντάγματα αποδεικνύει (πέρα από τη νοοτροπία της ιαπωνικής πειθαρχίας) πως η πολιτειακή λειτουργία αναπτυσσόταν έξω από τις-σύμφωνα με τις δυτικές παραστάσεις- κοινοβουλευτική διαδικασία.

γ. Η κοινοβουλευτική λειτουργία: Τα προαναφερθέντα αποδεικνύονται και με μια σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης του ιαπωνικού κοινοβουλευτισμού. Προεξαγγελτικά, πρέπει να υπογραμμιστεί πως στις περίπου σαράντα εκλογικές αναμετρήσεις που έλαβαν χώρα από την εγκαθίδρυση του Συντάγματος του Meiji, μόνο μια φορά η κυβέρνηση εξάντλησε την

τετραετή της θητεία(Noda, " *Introduction to Japanese Law*" ,σελ.122). Σε αυτή την πραγματικότητα πρέπει να προστεθεί το (φαινομενικά αντιφατικό) γεγονός της μονοπώλησης της εξουσίας για 40 χρόνια από το κόμμα Liberal Democratic Party(LDP),μετά την εγκαθίδρυση του Συντάγματος του 1946. Το LDP είναι πολύ μεγάλο κόμμα εξουσίας, στο οποίο τα μέλη είναι διαχωρισμένα σε φατρίες. Έτσι, για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, ο κοινοβουλευτικός ανταγωνισμός είχε τη μορφή ενδοκομματικού ανταγωνισμού μεταξύ των διαφορετικών φατριών (και η καθεμία συνδένεται με διαφορετικά συμφέροντα, πόλους εξουσίας κ.οκ.). Η απουσία ύπαρξης πολιτικών κομμάτων στην περίοδο Meiji έδωσε τη σκυτάλη σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα με τα ιδιόμορφα στοιχεία που αναφέρθηκαν αμέσως πριν. Το παράδοξο ωστόσο είναι ότι, παρά την εν συνόλω προβληματική εξέλιξη του κοινοβουλευτικού συστήματος και τη χρονική αστάθεια των κυβερνητικών σχηματισμών, οι πολιτικές προστριβές ήταν ήσσονος σημασίας ενώ η οικονομική ανάπτυξη της χώρας ήταν τόσο ταχεία, ώστε πολύ γρήγορα ανέδειξε την Ιαπωνία σε μια από τις μεγαλύτερες και ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου. Το γεγονός αυτό (ιδιαίτερα υπό το φόντο των ασταθών κυβερνητικών εναλλαγών) αποδεικνύει ότι η άσκηση της πολιτειακής εξουσίας λειτούργησε εντός και εκτός του κοινοβουλευτισμού: οι παλαιές οικογένειες των Ιαπώνων Ευγενών και τα μεγαλοαστικά στρώματα βρίσκονται στην ηγεσία πολυεθνικών εταιρειών, συνεργάζονται με τις εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες, ενώ τάξη της γραφειοκρατίας διαδραματίζει το ρόλο του συνδετικού κρίκου.

δ. Συμπεράσματα: Η ιστορική εξέλιξη του ιαπωνικού συνταγματισμού είναι μια ενδιαφέρουσα πορεία συγκρούσεων, μεταρρυθμιστικών τομών, αλλά και πρωτοφανούς αντοχής στοιχείων που συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε "ιαπωνικό παράδοξο". Τα απότομα κύματα δυτικοποίησης, τόσο στην περίοδο του Meiji, όσο και στο Σύνταγμα του 1946, επιχείρησαν αρκετά επιτυχημένα το συντονισμό του ιαπωνικού κράτους με τον παλμό του δυτικού κόσμου. Το ομαδικό (σχεδόν κοινοτιστικό) αίσθημα του λαού συνέβαλλε καταλυτικά στις δυο εντυπωσιακές "αναγεννήσεις" της ιαπωνικής κοινωνίας. Από την άλλη μεριά, η αφανής σύγκρουση στοιχείων του παραδοσιακού Εθνικού Πολιτεύματος με τους δημοκρατικούς θεσμούς έχει αφήσει ισχυρό στίγμα στην πολιτειακή εξέλιξη. Ο τρόπος λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης, η αντιφατική εξέλιξη του ιαπωνικού κοινοβουλευτισμού και η αχρησία συνταγματικών επιταγών ή η καταστρατήγηση της γατίο τους δείχνουν ότι η ιαπωνική πολιτιστική παράδοση αντιστέκεται σε αυτό που κωδικοποιείται ως το τέλος της ιδεολογίας και της ιστορίας(Daniel Bell, 1960, Fukuyama, 1992 αντίστοιχα).

Κοινό χαρακτηριστικό και των 2 συνταγματικών κειμένων αποτελεί το γεγονός ότι, στο μεγαλύτερο κομμάτι τους, είναι προϊόντα εισαγωγής θεσμών δυτικής νοοτροπίας, ενώ σε καμία περίπτωση δε συνιστούν αναγωγή σε κανόνες συνταγματικής περιωπής ώριμων κοινωνικοπολιτικών αιτημάτων του ιαπωνικού λαού. Καμία από τις δυο μεγάλες τομές στη σύγχρονη ιστορία της Ιαπωνίας (η μετάβαση από τη φεουδαρχία στη συνταγματική μοναρχία και η μετάβαση από τη милитарιστική εκτροπή στο κράτος δικαίου δυτικού τύπου) δεν είναι αποτέλεσμα εγχώριων (συνταγματικών ή μη) επαναστάσεων. Αυτό δεν αποτέλεσε τροχοπέδη στη θεσμική κατοχύρωση της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων (ήδη από το Σύνταγμα του Meiji), της δικαστικής ανεξαρτησίας, και κοινοβουλευτικών δομών (για πρώτη φορά σε χώρα της Ασίας). Πολύ περισσότερο, η εδραίωση του συνταγματικού πλαισίου στην Ιαπωνία συνδυάστηκε με την πολυεπίπεδη και σε όλους τους τομείς οικονομική ανάπτυξη. Η οικονομική πρόοδος που σημειώθηκε με την εκβιομηχάνιση και την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας στην περίοδο Meiji συγκαταλέγεται αναμφίβολα στους παράγοντες που συνετέλεσαν στην αρχική επιτυχία των μεταρρυθμίσεων. Ομοίως και κατά την περίοδο του Συντάγματος του 1946, όπου η εντυπωσιακή ανοικοδόμηση της οικονομικά κατεστραμμένης από τον πόλεμο Ιαπωνίας αποτέλεσε τη μεγαλύτερη εγγύηση λειτουργίας του νέου συνταγματικού πλαισίου.

Η πρωτοτυπία λοιπόν στη συνταγματική εξέλιξη της Ιαπωνίας συνίσταται στην ταχύτατη εισαγωγή θεσμών και στη λειτουργία αυτών, με την παράλληλη προσαρμογή τους στις ιαπωνικές κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Τα δυο συνταγματικά κείμενα είναι κείμενα λιτά, περιέχουν το minimum ενός κανονιστικού πλαισίου που απαιτείται για το εκάστοτε

εκσυγχρονιστικό άλμα της χώρας, και τα υπόλοιπα πολιτειακά στοιχεία συμπληρώνονται από τις αντιλήψεις που επικρατούν. Ωστόσο, αυτή είναι και η μεγαλύτερη πρόκληση της χώρας του ανατέλλοντος ηλίου σήμερα: η παγκοσμιοποιημένη οικονομία και η ακόμη μεγαλύτερη ένταση διάδοσης δυτικών αντιλήψεων διακυβεύουν τους συντελεστές της εξίσωσης που διαμόρφωσε το ιαπωνικό πολίτευμα. Η γραφειοκρατία, άλλοτε παράγοντας εξομάλυνσης των διαρθρωτικών αλλαγών (και διατήρησης της παλαιάς κοινωνικοταξικής διάρθρωσης), πλέον αποτελεί εμπόδιο στη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ επίσης οι επικριτές των κοινοβουλευτικών ιδιομορφιών εντός της χώρας αυξάνονται με εκθετικό τρόπο. Τα πράγματα εξελίσσονται με ραγδαίο τρόπο παρά το αναλλοίωτο του γράμματος του Ανώτατου Κανόνα, και η έκβαση της σύγκρουσης αντιλήψεων διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον για τα αποτελέσματα που θα επιφέρει στην πολιτειακή εξέλιξη.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.J.A. Chandler: Δημόσια Διοίκηση και Συγκριτική Ανάλυση (επιστημονική επιμέλεια:Καλλιόπη Σπανού)
- 2.Codansha encyclopedia of Japan, Tokyo, 1982, στην οποία γράφουν:
Baerwald Hans, "Diet"
Flanagan Scot, "Emperor"
Frost Peter, "Occupation"
Maki John, "Judicial System"
Pittau Joseph, "Constitution"
Stockwin John, "Political System"
- 3.House of Councillors, "the National Diet of Japan", Tokyo, 1983
- 4.Institut of administrative management, "The administrative management and reform in Japan", Tokyo, 1992
- 5.House of Representatives, "History of Constitutionalism in Japan", Tokyo, 1987
- 6.Noda Yosiyoki, "Introduction to Japanese Law", Tokyo University Press,1988
- 7.Tanaka Hideo, "The Japanese Legal System", Tokyo University Press, 1991
- 8.Taro Sakamoto, "Japanese Legal History", Tokyo University Press, 1988
- 9.Τσούρη Πάνια, "Κράτος και Δημόσια Διοίκηση στην Ιαπωνία και στην Ελλάδα", Αθήνα,1992
- 10.Ward Robert, "Political development in modern Japan", Princeton University Press, 1968
- 11.Encyclopedia Britannica(ηλεκτρονική βιβλιοθήκη)